Телендій Анастасія Юріївна
студентка групи КОб-1-12-4.0д, IV курс, напрям підготовки «Корекційна освіта (логопедія)»
aytelendii.il12@kubg.edu.ua
Наукові керівники:
Кібальна Катерина Олександрівна
викладач кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
k.kibalna@kubg.edu.ua
Мельніченко Тетяна Василівна
викладач кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
t.melnichenko@kubg.edu.ua

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ВЕЛИЧИНУ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Анотація. У статті висвітлено питання сформованості уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; висвітлено наукові підходи до формування уявлень про величину у дітей означеної категорії. За результатами експериментального дослідження визначено особливості сформованості уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та дітей з нормальним мовленнєвим розвитком.

Ключові слова: величина; довжина; ширина; висота; уявлення; «на око»; накладання; прикладання.

Актуальність та доцільність дослідження. Для правильної та повної характеристики будь-якого предмета оцінка величини має не меншу значущість, ніж оцінка інших його ознак. Уміння виділити величину як властивість предмета і дати їй назву необхідно не тільки для пізнання кожного предмету окремо, але і для розуміння відносин між ними.

Для дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення характерні численні особливі порушення когнітивної діяльності, викликані як мовленнєвим недорозвиненням, так і низькою розумовою працездатністю. Недостатня вираженість пізнавальних інтересів, порушення й уповільнення аналізу і синтезу сенсорної та мовленнєвої інформації є однією із причин відставання дошкільників в оволодінні математичними вміннями і навичками в умовах навчального-

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

виховного процесу в межах дошкільного освітнього закладу. Мовленнєві порушення призводять до утрудненого формування математичних уявлень дітей дошкільного віку: труднощі у засвоєнні сенсорних еталонів, цілісному сприйманні предметів, помилки при їхньому порівнянні, зіставленні, виявленні подібності та відмінностей між предметами тощо.

В зв'язку із вище зазначеним, формування математичних навичок у дітей із порушеннями мовлення, зокрема й із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ), повинно бути спрямоване на виправлення мовленнєвої патології та удосконалення пізнавальної сфери.

Аналіз останніх публікацій. Проблемі сформованості уявлень про величину дітей дошкільного віку присвячена низка сучасних наукових праць (Л. Баряєва, Т. Дуєва, З. Михайлова, Н. Ніщева, Л. Трофименко та ін.). Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей постійно розвивається, вдосконалюється і збагачується результатами наукових досліджень і передового педагогічного досвіду [2; 4; 5; 6; 9].

У свою чергу Н. Ніщева, Л. Трофименко вказують на наявні значні труднощі в оволодінні уявленнями про величину у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, які зберігаються в шкільному віці та мають тенденцію до закріплення [6; 9].

Аналіз літературних джерел дозволяє припустити, що, незважаючи на інтерес до проблеми та наявність різноманітних науково-методичних розробок, донині досліджень з цієї теми щодо дітей із загальним недорозвитком мовлення не здійснено.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні стану сформованості уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення на теоретичному та емпіричному рівнях.

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

Виклад основного матеріалу дослідження. Величина – особлива властивість реальних об'єктів і явищ, що піддається кількісній оцінці [1]. Загальне поняття величини є безпосереднім узагальненням більш конкретних понять таких як довжина, площа, об'єм, маса, швидкість тощо. Кожен конкретний рід величин пов'язаний із певним способом порівняння відповідних властивостей об'єктів [5; 3].

На думку Н. Ніщевої, характерні особливості розвитку дітей із ЗНМ позначаються на якості засвоєння ними елементарних математичних уявлень, набуття відповідних математичних умінь і навичок [6].

У процесі порівняння з величиною предметів в цілому або за окремими параметрами, діти вчаться кількісно оцінювати порівнювані величини, тобто визначати відносні розміри предметів та їх параметри. Відповідно, у дітей формуються уявлення про такі характерні ознаки величини: порівнюваність, мінливість, відносність [11].

У своїх дослідженнях З. Лебедєва та Р. Березіна зазначають, що найчастіше діти характеризують предмети за параметрами, які більш яскраво виражені, ніж інші. А оскільки довжина, як правило, є переважаючою у більшості предметів, то саме виділення довжини найлегше вдається дитині. Значно більшу кількість помилок вони роблять при визначенні ширини. Допущені ними помилки свідчать про недостатньо чітку диференціацію ширини від інших вимірів, бо дошкільники визначають замість ширини довжину та всю верхню межу предмета [2; 4].

Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу літератури було з’ясовано, що математичні уявлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення мають певні особливості в своєму розвиткові та формуванні. Ми припускаємо, що уявлення про величину у дітей середнього дошкільного віку з ЗНМ формуються специфічно, з особливостями. Для перевірки гіпотези було проведено експериментальне констатувальне дослідження, мета якого полягала у

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

з'ясуванні особливостей формування уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Відповідно до мети виділено такі завдання дослідження:

- вивчити стан сформованості уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ;
- виявити вміння орієнтуватися в компонентах величини: довжина, ширина, висота; вміння порівнювати предмети «на око» та методом прикладання;
- дослідити розуміння уявлень про величину та її компонентів на рівні зовнішніх предметів;
- виявити особливості сформованості уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ в порівнянні з дітьми з нормальним мовленнєвим розвитком (НМР).

До експериментального дослідження було залучено 20 дітей. Серед обстежуваних – 10 дітей із ЗНМ дошкільного навчального закладу № 323 компенсуючого типу для дітей з порушенням мовлення м. Києва та 10 з нормальним мовленнєвим розвитком дошкільного навчального закладу № 218 м. Києва. Відповідно до запропонованої вибірки діти із ЗНМ склали експериментальну групу (ЕГ), а діти із нормальним розвитком – контрольну (КГ). Дослідження проводилось у першій половині дня та індивідуально з кожною дитиною. В основу експерименту було покладено діагностичні завдання В. Новікової, які були адаптовані відповідно до віку та нозології дошкільників [7].

З метою визначення особливостей сформованості уявлень про величину у дошкільників нами були визначені критерії, на основі яких і здійснювався аналіз виконаних завдань дітьми ЕГ та КГ.

1. Повнота уявлень про величину (диференційованість, обсяг уявлень і вмінь)

Виконання групи завдань на порівняння за висотою предметів простого та складного рівня складності продемонстровані в діаграмі (рис. 1).

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

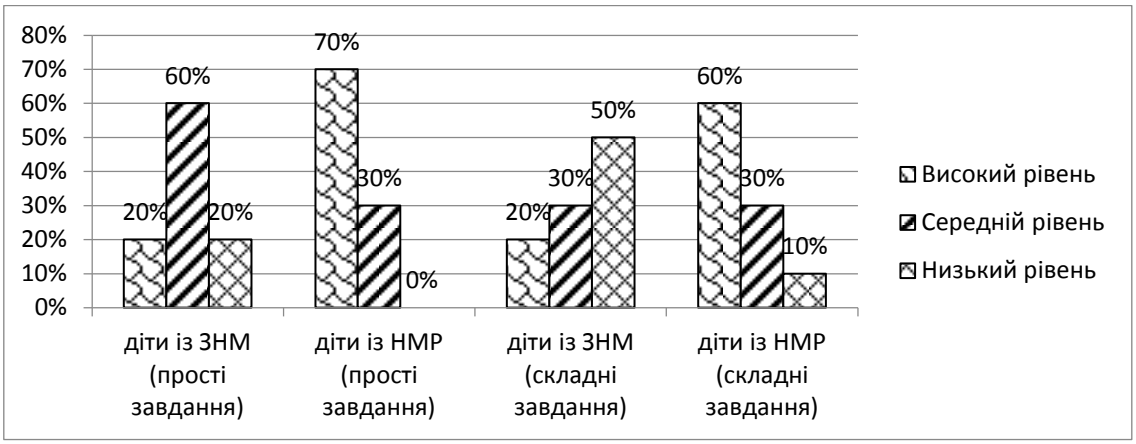

Рис. 1. Результати виконання групи завдань на порівняння за висотою предметів простого та складнішого рівня (за критерієм повнота)

При виконанні групи завдань на порівняння предметів за висотою простого рівня складності на високому рівні (без підказок) завдання виконало 20% дітей із ЗНМ та 70% дітей із НМР. На середньому рівні (з мінімальною кількістю підказок) виконало завдання 60% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 30% дітей з нормальним мовленнєвим розвитком. На низькому ж рівні завдання виконали 20% дітей ЕГ.

Під час порівняння дітьми предметів за висотою складнішого рівня ми отримали такі результати: 20% дітей із ЗНМ та 60% дітей із НМР виконали завдання на високому рівні. На середньому рівні із завданням впоралися 30% дітей ЕГ та 30% дітей КГ. Завдання на низькому рівні виконали 50% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 10% дітей з НМР.

Результати виконання групи завдань на порівняння за шириною предметів простого та складного рівня складності представлені в діаграмі (рис. 2).

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

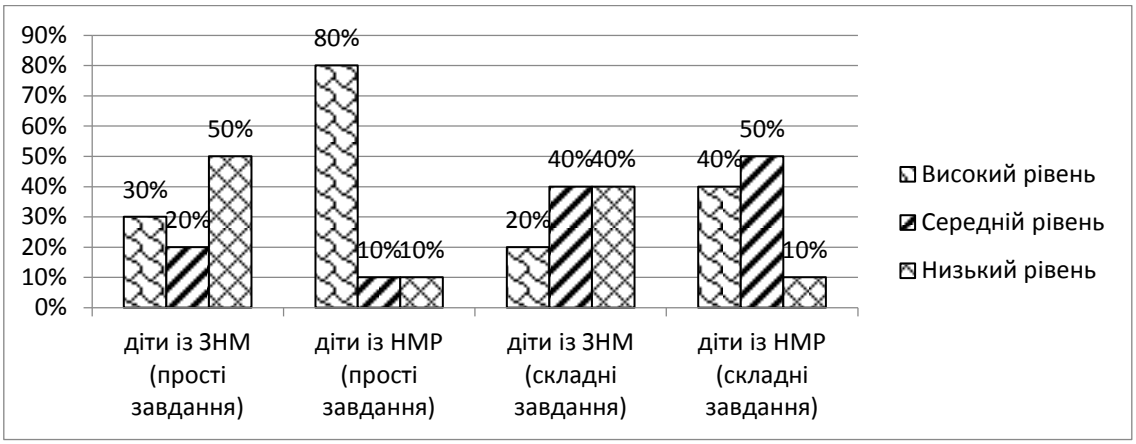

Рис. 2. Результати виконання групи завдань на порівняння за шириною предметів простого та складнішого рівня (за критерієм повнота)

Порівнюючи предмети за шириною на високому рівні, виконали завдання 30% дітей із ЗНМ та 80% дітей із НМР. Середньому рівню відповідає 20% дітей експериментальної групи та 10% дітей контрольної групи при виконанні простішого завдання. Низькому рівню відповідає 50% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 10% дітей із нормальним мовленнєвим розвитком.

При ускладненні завдання на порівняння за довжиною на високому рівні впорались 20% дітей із ЗНМ та 40% дітей із НМР, у 40% дітей ЕГ та у 50% дітей КГ завдання було виконано на середньому рівні. Низький рівень показали 40% дітей із загальним недорозвитком мовлення, тоді як у дітей з НМР результат залишився стабільним – 10%.

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

Виконання групи завдань на порівняння за довжиною предметів простого та складного рівня складності репрезентовані в діаграмі (рис. 3).

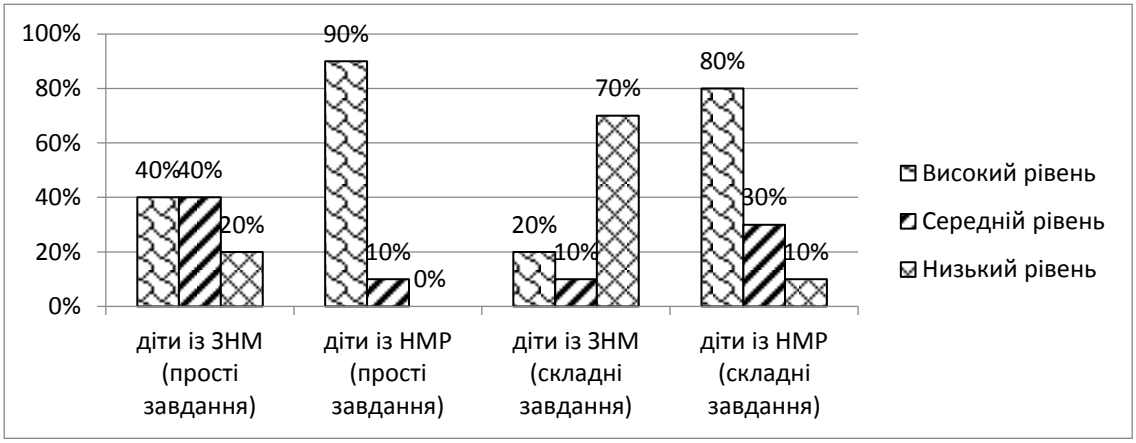

Рис. 3. Результати виконання групи завдань на порівняння за довжиною предметів простого та складнішого рівня (за критерієм повнота)

Порівняння предметів за довжиною у 20% дітей із загальним недорозвитком мовлення виконали на низькому рівні, тоді як у дітей з нормальним мовленнєвим розвитком низького рівня не виявлено. У 40% дітей із ЗНМ завдання було виконано на середньому рівні та у 10% дітей із НМР. Високий рівень показали 40% дітей ЕГ та 90% дітей КГ при простішому завданні. У дітей з нормальним мовленнєвим розвитком результат залишився стабільним.

З виконанням складнішого завдання при порівнянні предметів за довжиною на високому рівні виконали 20% дітей із ЗНМ та 80% дітей із НМР. На середньому рівні 10% дітей експериментальної групи та 10% дітей контрольної групи. Низькому рівню відповідає 70% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 10% із нормальним мовленнєвим розвитком.

2. Доказовість уявлень про величину

Обґрунтувати свою думку без використання підказок при виконанні групи завдань простого рівня при порівнянні предметів за висотою змогли 20% дітей із ЗНМ та 80% дітей із НМР. З невеликою кількістю підказок пояснили 30% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 20% дітей із нормальним мовленнєвим

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

розвитком. З низьким рівнем обґрунтувань було виявлено 50% дітей ЕГ, дітей КГ на цьому рівні нами не виявлено.

На високому рівні порівняти предмети за висотою та пояснити свій вибір змогли 20% дітей із ЗНМ та 80% дітей із НМР. При ускладненому завданні кількість відповідей середнього рівня зменшилася і становила 20% дітей експериментальної групи та 20% дітей контрольної групи. З низьким рівнем було виявлено 60% дітей ЕГ, дітей КГ на цьому рівні не було виявлено. Загальні отримані результати подані в діаграмі (рис. 4).

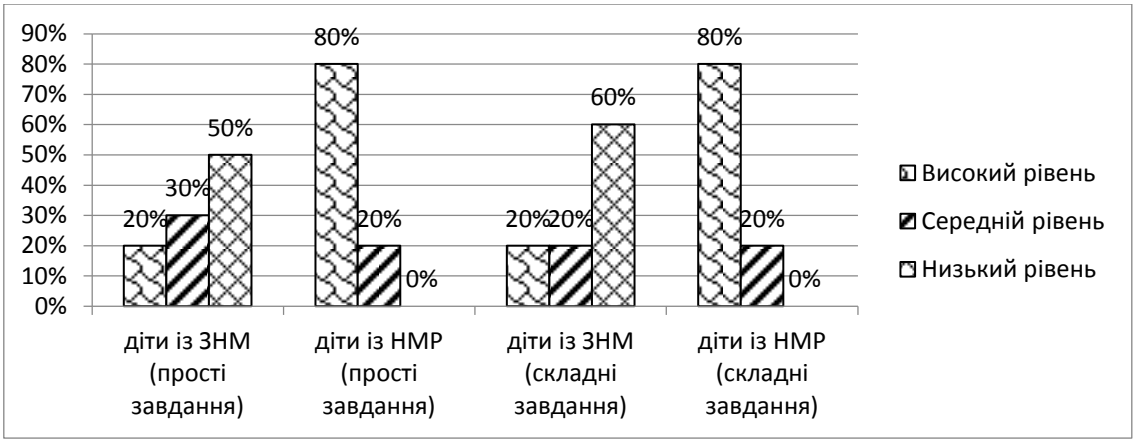

Рис. 4. Результати виконання групи завдань на обґрунтування порівняння предметів за висотою простого та складнішого рівня (за критерієм доказовість)

Обґрунтувати свою думку без використання підказок при порівнянні предметів за ознакою ширини змогли 30% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 90% дітей із нормальним мовленнєвим розвитком; при виконанні складнішого завдання результат зберігся. З мінімальною кількістю підказок завдання виконали 20% дітей із ЗНМ та 10% дітей із НМР. Великої кількості підказок потребували 50% дітей із ЗНМ.

При виконанні складнішого завдання на порівняння за шириною високий результат продемонстрували 30% дітей експериментальної групи та 90% дітей контрольної групи. На середньому рівні при складнішому завданні – 10% ЕГ, та

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

КГ. Великої кількості підказок потребували 60% дітей із ЗНМ. Загальні отримані результати репрезантовані в діаграмі (рис. 5).

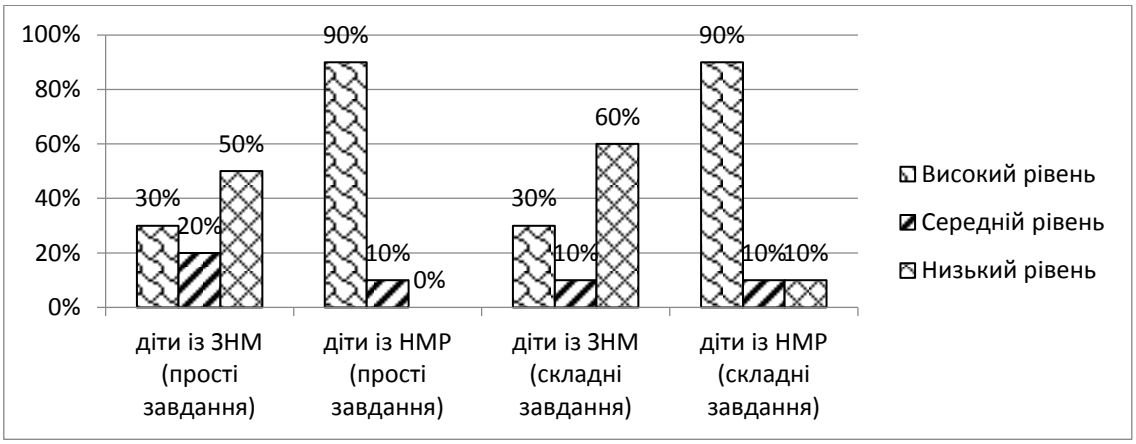

Рис. 5. Результати виконання групи завдань на обґрунтування порівняння предметів за шириною простого та складнішого рівня (за критерієм доказовість)

Пояснення власного вибору, щодо критерію порівняння за довжиною без підказок виконали 50% дітей ЕГ та 70% дітей КГ. З невеликою кількістю підказок виконали завдання 30% дітей з НМР. На низькому рівні впоралась 50% дітей із ЗНМ.

Виконання завдань другого рівня складності визначили такі результати. Зі складнішим завданням впоралися під час порівняння за довжиною 40% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 70% із нормальним мовленнєвим розвитком. Середньому рівню обґрунтування вибору відповідали показники 30% із НМР. На низькому рівні виконали 60% дітей із ЗНМ. Загальні отримані результати представлені в діаграмі (рис. 6).

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

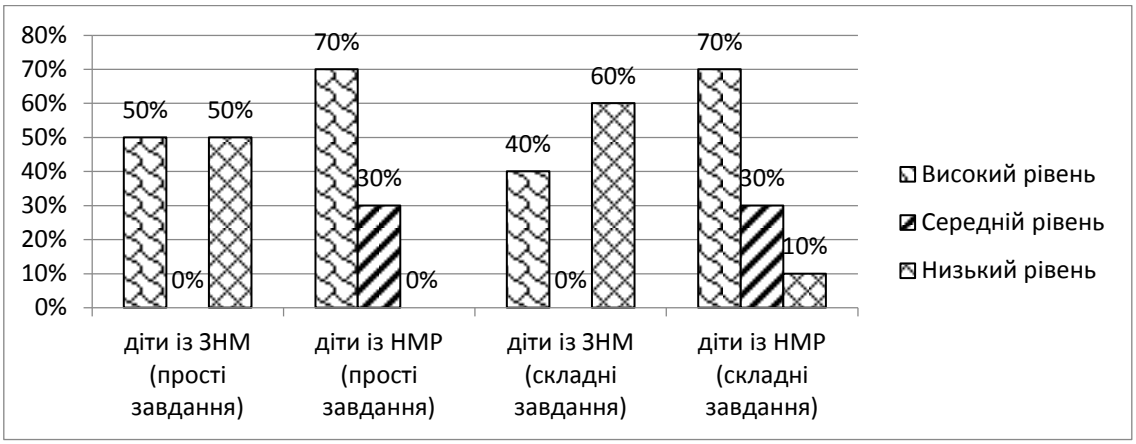

Рис. 6. Результати виконання групи завдань на обґрунтування порівняння предметів за довжиною простого та складнішого рівня (за критерієм доказовість)

3. Відтворення уявлень про величину

Виконання групи завдань на відтворення послідовності за висотою предметів простого та складного рівня складності продемонстровані в діаграмі (рис. 7).

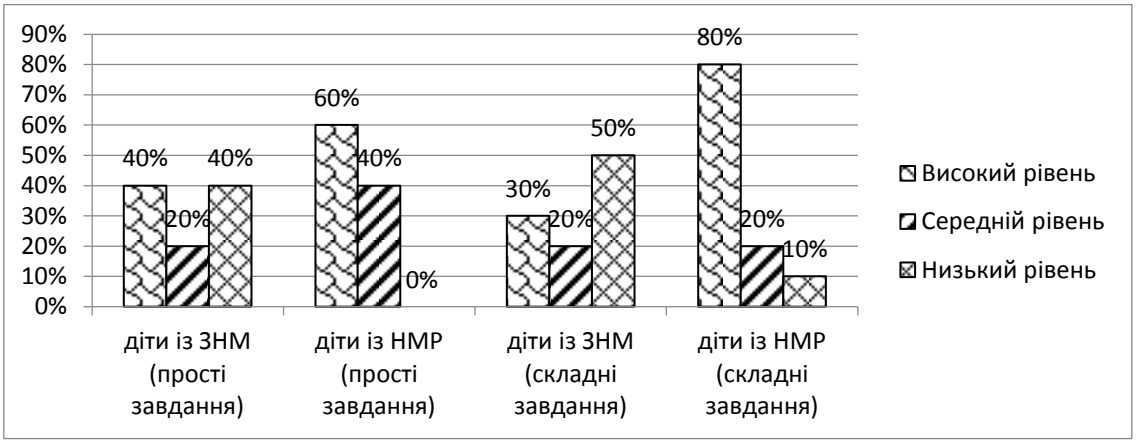

Рис. 7. Результати виконання групи завдань на відтворення послідовності предметів за висотою простого та складнішого рівня (за критерієм відтворення)

Відтворити послідовність предметів за висотою на високому рівні змогли 40% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 60% дітей із нормальним мовленнєвим розвитком. Середній рівень показали 20% дітей із ЗНМ та 40% дітей із НМР. Низький рівень показали 40% дітей із порушеннями мовлення.

При виконанні складнішого завдання на відтворення послідовності предметів за висотою ми отримали такі результати: 30% дітей із загальним недорозвитком

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

мовлення та 80% дітей із нормальним мовленнєвим розвитком. На середньому рівні завдання виконали 20% дітей із ЗНМ та 20% дітей із НМР. Низький рівень показали 50% дітей із порушенням мовлення.

Результати виконання групи завдань на відтворення послідовності за шириною предметів простого та складного рівня представлені в діаграмі (рис. 8).

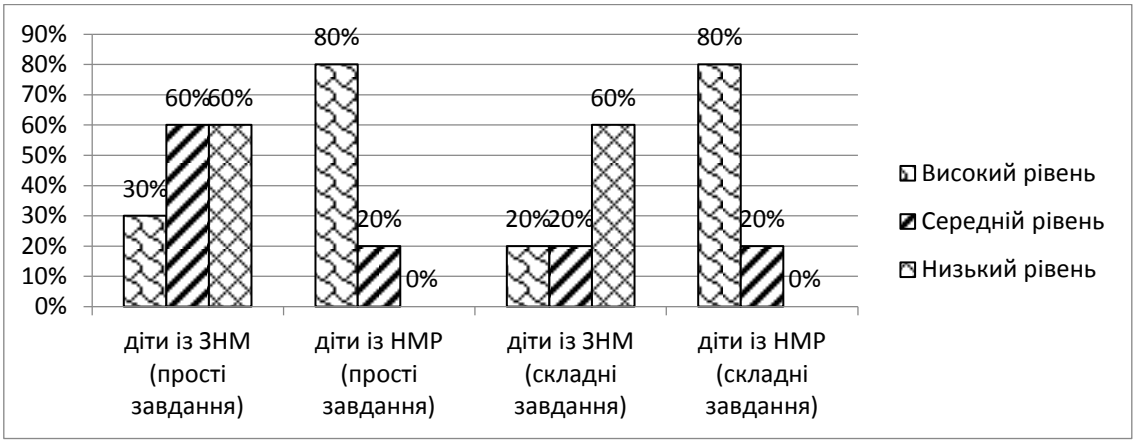

Рис. 8. Результати виконання групи завдань на відтворення послідовності предметів за шириною простого та складнішого рівня (за критерієм відтворення)

На високому рівні відтворити прості завдання на послідовність предметів за шириною змогли 30% дітей експериментальної групи та 80% дітей контрольної групи. На середньому рівні із завданням впорались 10% дітей ЕГ та 20% дітей КГ. 60% дітей експериментальної групи відтворили на низькому рівні перше завдання.

Відтворити послідовність предметів за шириною на високому рівні при складнішому завданні змогли 20% дітей із ЗНМ та 80% дітей із НМР. На середньому рівні завдання виконали 20% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 20% із нормальним мовленнєвим розвитком. 60% дітей із ЗНМ відтворили завдання на низькому рівні.

Виконання групи завдань на відтворення послідовності за довжиною предметів простого та складного рівня складності продемонстровані в діаграмі (рис. 9).

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

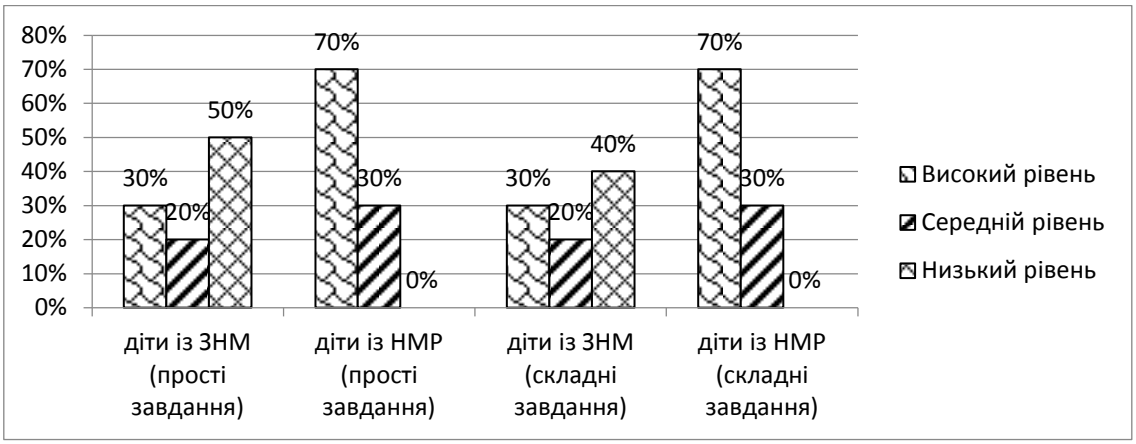

Рис. 9. Результати виконання групи завдань на відтворення послідовності предметів за довжиною простого та складнішого рівня (за критерієм відтворення)

Відтворити послідовність предметів за довжиною на високому рівні змогли 40% дітей експериментальної групи та 70% дітей контрольної групи. Середній рівень показали 20% дітей ЕГ та 30% дітей КГ. Низький рівень показали 40% дітей експериментальної групи.

Виконати ускладнені завдання на послідовність предметів за довжиною на високому рівні змогли 30% дітей із ЗНМ та 70% дітей із НМР. Середній рівень показали 20% дітей із загальним недорозвитком мовлення та 30% дітей із нормальним розвитком мовлення. Низький рівень показали 50% дітей із порушенням мовлення.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Спираючись на результати емпіричного дослідження, аналіз отриманих даних та їх порівняння, ми дійшли до висновку, що у дітей із загальним недорозвитком мовлення рівень сформованості уявлень про величину значно нижчий, порівняно з однолітками із нормальним мовленнєвим розвитком; формується із запізненням та специфічно.

На основі викладеного матеріалу, ми можемо констатувати, що найбільших труднощів діти зазнавали за критерієм «висота». Діти із ЗНМ також потребували частих підказок під час виконання діагностичних завдань та не могли пояснити

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

власні дії під час виконання діагностичних завдань, що підтверджує вплив розвитку мовлення на рівень розвитку математичних уявлень.

Результати експерименту доводять необхідність використання більш ефективних методів та прийомів формування уявлень про величину у досліджуваної категорії дітей, розробка яких буде перспективою нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. - 2012. - № 1. – 26 с.
2. Баряева Л. Б. Формирование элементарных математический представлений дошкольников (с проблемами в развитии): учеб. - метод. пос. С Пб: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена; СОЮЗ, 2002.
3. Белошистая А. В. Формирование и развитие математических способностей дошкольников: Вопросы теории и практики: курс лекций [для студ. дошк. ф-тов высш. учеб.завед.] — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 400 с.
4. Габова М. А. Математическое развитие детей дошкольного возраста: теория и технологии: учеб. пос. – М.: Директ-Медиа, 2014. – 534 с.
5. Дуева Т. И. Особенности математических представлений детей с нарушениями речи: статья. - 2010
6. Михайлова З. А. Математика от 3 до 7. Санкт-Петербург: Детство-Прес, 2007. – 192 с.
7. Нищева Н. В. Развитие математических представлений у дошкольников с ОНР (с 3 до 4 лет): конспекты занятий, картотека игр. - СПб: Детство-Пресс, 2009. - 176 с.
8. Новикова В.П. Математика в детском саду: средний дошкольный возраст : учебно-метод. пос. / В. П. Новикова. – [изд. 2е, испр. и доп.].- Москва: Мозаика-Синтез, 2006. - 83 с.
9. Петерсон Л.Г., Кочемасова Е.Е. Игралочка: Практический курс математики для дошкольников.- М.: Баласс, 2002. — 176 с.
10. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-метод. Комплекс [за ред. Є.Ф.Соботович] – К.: Актуальна освіта, 2007. – 119 с.
11. Щербакова Е. И. Теория и методика математического развития дошкольников: учеб. пос. / Е. И. Щербакова. - М.: Издательство Московского психолого-социального института. - Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2005. - 392 с.

Телендий Анастасия Юрьевна
студентка группы КОб-1-12-4.0 д, IV курс, направление подготовки «Коррекционное образование (логопедия)»
aytelendii.il12@kubg.edu.ua
Научные руководители:

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

Кибальная Екатерина Александровна
преподаватель кафедры специальной психологии, коррекционного и инклюзивного образования
Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
k.kibalna@kubg.edu.ua
Мельниченко Татьяна Васильевна
преподаватель кафедры специальной психологии, коррекционного и инклюзивного образования
Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
t.melnichenko@kubg.edu.ua

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ВЕЛИЧИНЕ У ДЕТЕЙ СРЕДНЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы сформированности представлений о величине у детей среднего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи; освещены научные подходы к формированию представлений о величине у детей указанной категории. По результатам экспериментального исследования определены особенности сформированности представлений о величине у детей среднего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи и детей с нормальным речевым развитием.
Ключевые слова: величина; длина; ширина; высота; представление; «на глаз»; наложение; приложение.

Anastasiya Telendii
student of group kob-1-12-4.0d, IV of course, specialty "Correctional education (speech therapy)"
Institute of Human Borys Grinchenko Kyiv University
aytelendii.il12@kubg.edu.ua
Scientific adviser
Kateryna O. Kibalna
lecturer of the chair of special psychology, correctional and inclusive education
Institute of Human Borys Grinchenko Kyiv University
k.kibalna@kubg.edu.ua
Tatyana Melnichenko
lecturer of the chair of special psychology, correctional and inclusive education
Institute of Human Borys Grinchenko Kyiv University
t.melnichenko@kubg.edu.ua

FEATURES OF FORMATION OF IDEAS ABOUT THE AMOUNT OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE WITH THE GENERAL UNDERDEVELOPMENT OF SPEECH

Abstract. The issue of formation of ideas about the value of children of secondary school age with the general underdevelopment of speech; it is are presented highlighted scientific

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна

approaches to the formation of ideas about the value of children of the designated categories. As a result of the pilot study the peculiarities of forming ideas about the value of children of secondary school age with the general underdevelopment of speech and children with normal speech development are given.
Keywords. size; length; width; height; performance; "By eye" ; overlay; attachment.

© А. Телендій, Т. Мельніченко, К. Кібальна